

НАПРЯМ 7. ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

Базецька Г.І.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної теорії*

*Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна*

Кусик Н.Л.

*кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри обліку і оподаткування*

*Одеського національного університету імені І.І. Мечникова
м. Одеса, Україна*

ПРОБЛЕМИ ФІНАНСУВАННЯ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Фінансування освітніх послуг в Україні здійснюється з різних джерел. Залежно від форми власності навчального закладу джерелом фінансування може бути Державний бюджет України, кошти місцевих бюджетів, приватні інвестиції, кошти підприємств, благодійних фондів та ін. Однак для закладів вищої освіти (далі – ЗВО) України основним джерелом фінансування є державний бюджет, тому що переважна більшість ЗВО країни – державні. Ситуація, що склалася з системою фінансування закладів вищої освіти, на жаль, не дає можливість підвищувати ефективність їх функціонування. Це доводять статистичні дані, що характеризують освітню сферу України в останні роки. Наведемо динаміку обсягів видатків Державного бюджету України, кількості ЗВО та кількості споживачів освітніх послуг в 2014–2017 рр. (рис. 1) [1; 2]. Наведені дані свідчать про те, що в 2014–2017 рр. частка витрат на вищу освіту в загальній структурі бюджетних витрат збільшилася, як і кількість закладів вищої освіти III–IV рівня акредитації. Незважаючи на це, кількість осіб, які були прийняті до ЗВО, та осіб, які закінчили освіту, скорочується в періоді, що розглядається. Аналогічна ситуація простежується і в науковій діяльності ЗВО: кількість аспірантів і докторантів зменшилася на 10,3 та 6,4% відповідно. Отже, необхідно розглядати альтернативні системи фінансування освітньої діяльності в системі вищої освіти України.

У розвинених країнах обсяг державного фінансування у витратах на вищу освіту може досягати 90% (наприклад, Австрія). Проте ці країни, як правило, відрізняються не тільки високим культурним рівнем населення, але і високим рівнем оподаткування доходів громадян та підприємств, що дозволяє державі формувати цільові фонди і розподіляти доходи бюджету на освіту, медицину, культуру і т.д. Однак, як зазначають вітчизняні фахівці [3], показники якості освіти в Україні досить низькі, спостерігається слабкий взаємозв'язок між освітніми закладами та бізнесом, мала кількість впроваджень інноваційних технологій у виробництво, а досягнення академічних, зокрема гуманітарних, наук в країні знаходиться на низьких позиціях в рейтингах глобальної конкурентоспроможності.

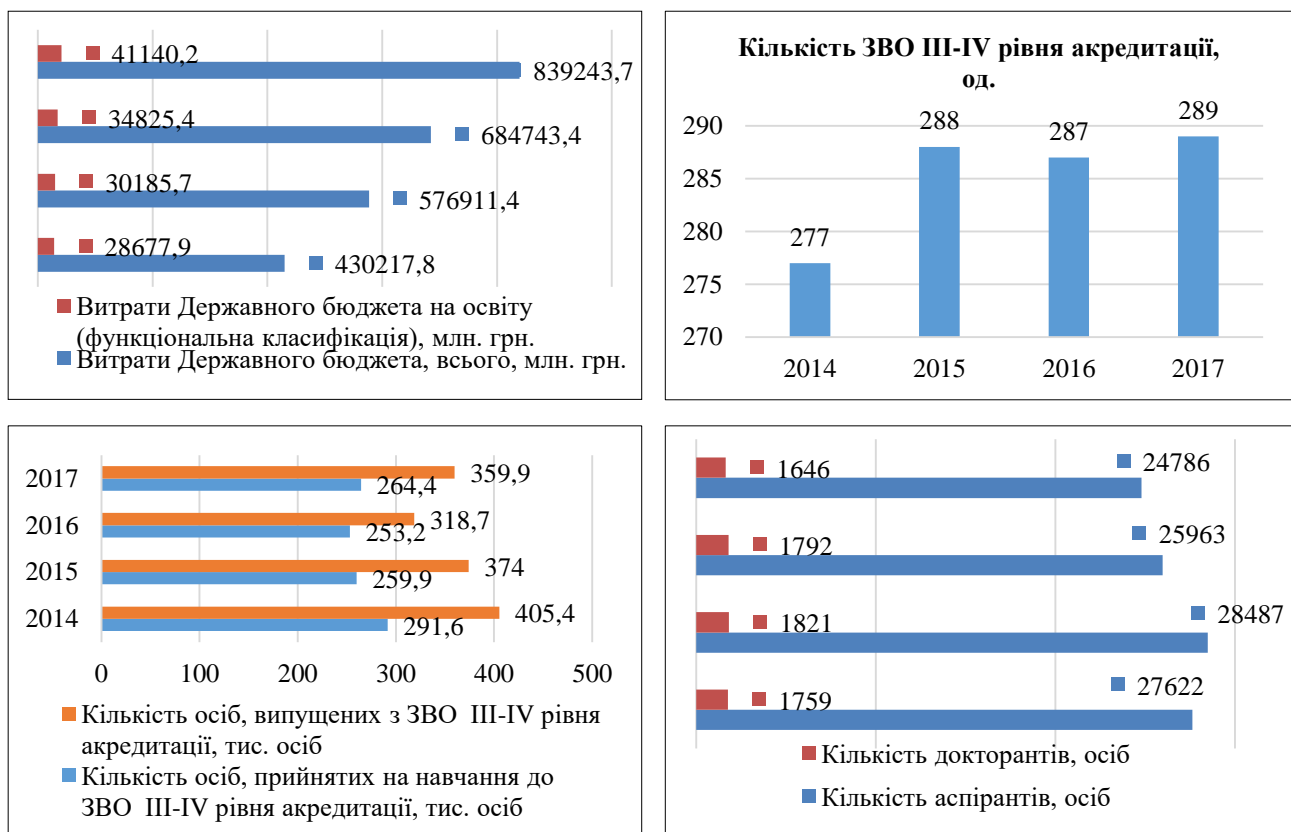

Рис. 1. Динаміка основних показників, що характеризують систему вищої освіти України

На попит на освітні послуги в країні впливають різні фактори зовнішнього середовища. До факторів прямого впливу, в даному випадку, віднесемо такі як: політика освіти і законодавство в цій сфері; рівень фінансування освіти з бюджету; кількість так званих «контрактників» (рівень купівельної спроможності населення); ступінь глобалізації освіти. До факторів непрямого

впливу віднесемо: політкультурне виховання; культурний розвиток; демографічну ситуацію; рівень міграції населення; тенденції на ринку праці.

Для розуміння проблем фінансування освітніх послуг, що надаються закладів вищої освіти України, необхідно, в першу чергу розуміти, що ЗВО є системою [4, с. 197-199], що має «вхід», «трансформаційний блок» і «вихід». Тому, від того, як трансформуються ресурси, що входять в систему (в освітню послугу), з урахуванням наведених вище факторів, буде залежати ступінь впливу освіти на соціально-економічні процеси в країні, а також форми і методи фінансування даної сфери.

В якості «входу» системи вищої освіти розглядається сукупність фінансових, людських і матеріальних ресурсів. На даному етапі важливим аспектом фінансування системи вищої освіти є оплата навчання за рахунок із різних джерел. Останнім часом загальне число абітурієнтів, які вступили до ЗВО на навчання за контрактом, значно зростає. Це обумовлено скороченням бюджетних місць практично на всіх спеціальностях, збільшенням числа іноземних студентів, підвищенням попиту на перекваліфікацію (перепідготовку) кадрів, а також підвищенням кваліфікації (отримання освітнього рівня «магістр»). Тому, даний етап характеризується отриманням фінансування від приватних (фізичних) осіб та підприємств. Частка видатків Державного бюджету України на цьому етапі незначна. Однак, в цей же час, на Державний бюджет України покладається функція забезпечення виплат заробітної плати працівникам державних закладів вищої освіти, утримання їх матеріально-технічної бази, фінансування ремонту і т.д. Незважаючи на використання ЗВО спецфондів для фінансування власних потреб, частка бюджетних витрат залишається значною.

Наступним блоком системи вищої освіти є «трансформація», тобто перетворення отриманих на «вході» ресурсів в необхідну освітню послугу. Тут важливо розуміти, що фінансові витрати даного блоку повинні поділитися між собою державний бюджет, місцеві бюджети і, частково, підприємства, зацікавлені в підготовлених фахівцях. Крім того, ресурси ЗВО, що одержуються як власні надходження, повинні направлятися на фінансування таких етапів, як організація навчального процесу та контроль за його виконанням.

«Виходом» системи вищої освіти є надання освітньої послуги і випуск фахівців певної кваліфікації. Саме від «виходу», а точніше, від його якості, буде залежати формування подальшої системи фінансування ЗВО. І в цій області необхідно розглядати різні підходи до фінансування. Так, підвищення ефективності системи вищої освіти має сприяти збільшенню частки фінансування витрат закладів вищої освіти за рахунок приватних інвестицій. В даний час існує декілька галузей національної економіки, які мають потребу у висококваліфікованих фахівцях, а саме це: ІТ, медицина, фармакологія,

банківська сфера, небанківський сектор і т.д. Надання в даних сферах підприємствам фахівців високої кваліфікації може дати можливість профілюючого ЗВО вимагати від них фінансування частини своїх витрат.

Збільшення ж бюджетного фінансування має здійснюватися тільки при виконанні наступних умов: підвищення результативності вищої освіти (збільшення вкладу вищої освіти в економічне зростання країни) – в рамках даної умови повинне виконуватися загальне зростання освітнього рівня населення і збільшуватися внесок НТП в економічне зростання країни; виконання ЗВО цільових комплексних програм як розвитку, так і навчання; пошук самим ЗВО нових схем фінансування (комбінування коштів державного та місцевих бюджетів, фізичних осіб та підприємств); стимулювання ЗВО формування замовлень на фахівців з боку підприємств; формування різних фондів всередині ЗВО як джерел фінансування діяльності.

Однією з важливих проблем фінансування системи вищої освіти є і те, що в Україні мала частка приватних ЗВО. Найчастіше, дипломи даних закладів вищої освіти значно нижче котуються на ринку праці, ніж дипломи державних освітніх установ. Тому, доцільно введення тендерів на фінансування освітньої діяльності закладів вищої освіти всіх форм власності засобами бюджетів на основі виконання наступних умов: спостерігається зростання ефективності розподілу отриманих в рамках фінансування коштів; спостерігається залучення ЗВО коштів з місцевих бюджетів за рахунок надання студентам послуг місцевим адміністраціям; спостерігається високий ранг ЗВО за ступенем ефективності. Ранжування необхідно здійснювати за такими елементами: кількість укладених з випускниками контрактів на роботу (рівень працевлаштування за фахом); кількість виграних студентами грантів; кількість патентів на винаходи студентів. Відзначимо також, що в якості стимулюючої дії можна надавати кошти з бюджету приватним ЗВО і скорочувати фінансування державних, якщо перші показують кращі результати за «виходом» освітніх послуг.

На жаль, в даний час в Україні спостерігається зниження як ефективності ринку освітніх послуг в системі вищої освіти, так і зниження попиту на дані послуги. Держава виробляє єдині підходи і вимоги до якості послуг такого роду, до атестації освітніх установ, намагається створити єдиний освітній простір. Однак, вже давно, вичерпало себе «державне замовлення» на підготовку фахівців, рівень заробітних плат в соціально значущих сферах діяльності досить низький, промисловість і сільське господарство перебувають у занепаді, наука розвивається вкрай повільними темпами. Тому, існуюча система фінансування освітніх послуг у системі вищої освіти в Україні, на жаль, є неефективною і вимагає застосування заходів щодо свого вдосконалення.

Література:

1. Державна служба статистики України: Офіційний сайт. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>. – Назва з екрану. – (дата звернення 08.10.2018).
2. Міністерство фінансів України: Офіційний сайт. – Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/finance/budget/gov/expense/2017>. – Назва з екрану. – (дата звернення 08.10.2018).
3. Башко В. Финансирование образования: сколько, кому и как? / В. Башко // Зеркало недели. Украина. – Выпуск № 28 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://zn.ua/finances/finansirovanie-obrazovaniya-skolko-komu-i-kak-.html> (дата обращения 09.10.2018).
4. Звонкова С.А. Внешняя среда образовательного учреждения как объект стратегического управления / С.А. Звонкова, Н.Е. Попова // Актуальные вопросы экономики и современного менеджмента. Сборник научных трудов по итогам международной научно-практической конференции. – № 2. – Самара, 2015. – С. 197-199.